

DE SUBLIEME SIGARET

1 Op een tekening van cartoonist Peter van Straaten in *Het Parool* staat een auto dwars over de weg. Het linkervoorportier staat wagenwijd open en de bijrijder hangt tot aan zijn navel uit het autoraam. Hij kijkt naar de chauffeur, die zijn neus tegen de ruit van een restaurant heeft gedrukt. “En? Mag je er roken?”, vraagt de bijrijder.

2 Het is een typerende scène. Op de werkvloer, in restaurants, openbare gebouwen, zelfs in de buitenlucht wordt roken vrijwel onmogelijk gemaakt. De nieuwe tabakswet verbiedt roken in trein, schouwburg, museum, patatzaken en overheidsgebouwen. Ook mag er niet meer gerookt worden tijdens popconcerten en boven de formicatafeltjes van McDonald's. Nederland lijkt steeds meer op Amerika: in sommige staten mag je alleen in eigen huis eens lekker opsteken.

3 Toegegeven: roken is ongezond. Sinds in 1950 de eerste baanbrekende studie verscheen, die roken in verband bracht met longkanker, heeft de sigaret – zo ze die al ooit bezat – haar onschuld verloren. Er is de afgelopen decennia zoveel over de kwalijke gevolgen van tabak en nicotine gepubliceerd, dat elke volwassene de risico's moet kennen. Toch sterven in Nederland jaarlijks gemiddeld vijftienduizend mensen aan de gevolgen van het roken. Het is daarom geen wonder dat de overheid het als haar plicht ziet roken in de openbare ruimte terug te dringen en dat ze de burgers waarschuwt voor de gezondheidsondermijnende werking van de sigaret. Maar het fanatisme waarmee ze de strijd tegen het roken voert, is hiermee niet afdoende verklaard. Er is wel meer slecht voor de mens, zoals overgewicht, gebrek aan lichaamsbeweging, de Tour de France, uitlaatgassen en te hard werken, maar over deze gezondheidsrisico's hoor je de overheid nauwelijks. Vanwaar die buitensporige onverdraagzaamheid jegens de roker?

4 Volgens Richard Klein, auteur van *Cigarettes are Sublime*, een cultuur- en genotsgeschiedenis van het roken, is het anti-rookbeleid van de overheid, onder de dekmantel van volksgezondheid, simpelweg een uiting van de tijdloze behoefte aan 'morele censuur'. Volgens hem zijn rokers het slachtoffer van puriteinse verboden, die ook in het verleden periodiek de vrijheid hebben ingeperkt en genot hebben veroordeeld. Een land heeft kennelijk een zondebok nodig.

5 De westerse overheden kan daarbij enige dubbelhartigheid niet ontzegd worden. Ze verbieden wat vrij te verkrijgen is en wat met geraffineerde marketingmethoden begeerlijk wordt gemaakt. Hoewel de schadelijke effecten van het roken al decennia bekend zijn bij de overheid, is de sigarettenproductie alleen maar toegenomen. Meer dan de helft van het geld dat de roker voor zijn pakje betaalt, gaat naar de fiscus, die dit melkkoetje uiteraard niet graag slacht.

6 Intrigerend is ook de vraag waarom miljarden mensen stug doorpaffen, ondanks de dodelijke werking van de sigaret. Waarom zijn er, ondanks alle ontmoedigingscampagnes, nauwelijks minder jongeren gaan roken? Omdat roken verslavend is, zo zou men denken. Maar omdat men met enige inspanning kan stoppen met roken, is dat antwoord toch niet bevredigend. Een betere verklaring voor de wereldwijde populariteit van het roken dient gezocht te worden in het feit dat de sigaret niet zomaar een genotmiddel is. Roken verschaft niet alleen een fysieke sensatie, maar het is ook een cultureel fenomeen met verschillende dimensies.

7 Op de schilderijen van de Nederlandse zeventiende-eeuwse schilders was de Goudse pijp nog een vanitassymbool. Zo vereeuwigde Jan Steen een hoerenloper, naast een lichtekooi op een bed gevlijd. Het stenen pijpje slingert als embleem van ijdelheid en ledigheid op de grond. In het Europa van de negentiende en twintigste eeuw werden sigaar en sigaret de attributen van het vrijgevochten individu. Het zwaarig opsteken van een sigaret was voor vrouwen een uitdrukking van emancipatie, het teken dat ze het juk van hun sociale beperkingen van zich afwierpen. Maar bovenal had het roken een sensuele betekenis. Hoe hadden Marlene Dietrich en Lauren Bacall *vamps* kunnen worden, als ze zich niet in zwoele rookwolken hadden gehuld en het fallische witte staafje niet nonchalant tussen hun lippen had gebungeld? En James Dean was geen *rebel without a cause* geweest zonder achteloze peuk in de hand. Sigaretten hebben een eigen esthetiek: het slanke witte buisje, de gloeiende kegel aan het eind, de omhoog kringelende rook. En dan de schoonheid van het roken zelf: het trage gebaar waarmee het staafje naar de mond wordt gebracht, de bestudeerde trekjes, het magische ritueel ...

- 8 Het roken van de eerste sigaret markeert
110 volgens publicist Henk Hofland (in *Orde
bestaat niet*) de intrede in de ingewikkelde
grotmensenwereld. Volgens hem gaan
mensen tussen hun twaalfde en achttiende
roken, omdat ze dan gaan begrijpen dat zij de
115 strijd met het leven aan moeten gaan, een
opgave die groter is dan je zomaar aankunt.
Volgens hem biedt de tabak bovendien troost
voor de ontoereikendheid van het bestaan en
het besef van de eigen sterfelijkheid. In
120 wezen gaat het om *eros* (liefde) en *thanatos*
(doodsdrift), om esthetiek en gevaar. Om die
reden noemt Richard Klein de sigaret
subliem. Door te roken bezweer je de angst
voor de dood; de wetenschap dat roken de
125 dood dichterbij brengt, draagt aan die
bezwering bij.
- 9 Het idee van de sublieme ervaring is
ontstaan in de achttiende eeuw. Joachim von
der Thüsen beschrijft in *Het verlangen naar
130 huivering: over het sublieme, het wrede en
het unheimliche* hoe de Engelse reizigers
destijds tijdens hun *Grand Tour* naar Italië
haastje-repje over de Alpen trokken. Deze
worden als afschuwwekkend ervaren. Maar
aan het eind van de achttiende eeuw zijn de
135 Alpen een toeristische trekpleister geworden;
ze worden zelfs *mooi* gevonden. Het angst-
aanjagende van de bergen wordt getemd door
de angst ervoor in een esthetische beleving
om te zetten: het sublieme. Het sublieme tilt
140 uit boven het middelmatige bestaan en
verschafft de moed het op te nemen tegen de
schijnbare almacht van de natuur.
- 10 Het sublieme vormt een paradox:
145 schoonheid en gevaar gaan samen, evenals
genot en afkeer. Elke roker vindt roken lekker
én vies. Hij hoort een stemmetje zeggen dat
hij ermee moet stoppen en juist dat stemmetje
verhoogt het genot. Ook de werking van
150 nicotine is dubbelzinnig. Gebrek aan nicotine
wakkert het verlangen ernaar aan: de hartslag
versnelt en de bloeddruk stijgt, het lichaam
wordt overvallen door een vage sensatie van
onbehagen en de roker krijgt trek in een
155 sigaret. Vervolgens ‘beloont’ de nicotine het
lichaam met ontspanning. De roker inhaleert
tevreden en heeft het gevoel dat hij het gif uit
zijn lijf jaagt. Sigaretten zijn op deze manier
subliem: ze zorgen én voor weezin én voor
160 genot.
- 11 Je kunt het rookgedrag ook vanuit
filosofisch oogpunt bekijken. Verbieden en
beschikbaar stellen doet denken aan het
verhaal van de zondeval. In het paradijs staat
165 zowel een boom van het leven als van de
kennis ‘van goed en kwaad’. God verbiedt de
mens hiervan te eten op straffe van de dood.
De Duitse filosoof Rüdiger Safranski legt in
zijn boek over het kwaad uit dat dit verbod
170 een innerlijke tegenstrijdigheid bevat. Nog
voor de mens de verboden vruchten heeft
geproefd, is hij door het verbod al ingewijd in
het onderscheid tussen goed en kwaad.
175 Safranski schrijft: “Als een leven aan gene
zijde van goed en kwaad, dus in een onschuld
die van dit onderscheid nog niets weet, als
zo’n paradijselijk leven er al geweest is, dan
heeft de mens zijn paradijselijke onschuld
180 niet pas verloren toen hij van de boom van de
kennis at, maar al sinds hem dat werd
verboden.” Zo zet de beschikbaarheid van het
kwaad aan tot het kwaad, zeker als die een
verlokking – kennis! genot! – in zich draagt.
- 12 Het fanatisme van de anti-rookbrigade
185 spuit voort uit de opvatting dat roken een
manifestatie is van het kwaad dat met alle
mogelijke middelen bestreden dient te
worden. De roker heeft van de boom van
kennis van het goed en kwaad gesnoept!
190 Maar evenmin als Adam en Eva zich lieten
weerhouden, zal de roker zich laten
beteugelen. Waarom zou de roker zich door
de overheid moeten laten dwingen tot het
leiden van een deugdzaam leven? Waarom
195 zouden wij, rokers, niet opkomen voor het
recht op genot, zelfs als dat ongezond is?
Voor het recht om onverstandig te zijn, mits
we daarmee niemand schaden? De ideologie
achter het rookverbod is uiterst discutabel.
200 Gezond leven is toch geen plicht? Goed leven
is klaarblijkelijk allereerst zo lang mogelijk
leven. Roken zou het kwaad zijn omdat
uiteindelijk de dood het kwaad is. Maar
waarom is een onherstelbaar gezond leven te
205 verkiezen boven een verkort, genotvol leven?
- 13 Richard Klein heeft gelijk: roken is
subliem en een leven zonder het sublieme is
ondraaglijk. De westerse mens dient zijn
bestaan rationeel en utilitair in te richten,
210 maar daarmee is de behoefte om de
rationaliteit, dat wat verstandig lijkt, te
ondergraven niet verdwenen. En, met
verwijzing naar de waarschuwing op de
nieuwste sigarettenpakjes: niet alleen roken is
215 dodelijk, het leven zelf is dodelijk.

naar: Xandra Schutte
uit: *Vrij Nederland*, 10 augustus 2002

■ Tekst 1 De sublieme sigaret

De tekst *De sublieme sigaret* kan in de volgende, kleinere tekstdelen worden opgesplitst:

deel 1: alinea 1 en 2;

deel 2: alinea 3;

deel 3: alinea 4 en 5;

deel 4: alinea 6 tot en met 11;

deel 5: alinea 12;

deel 6: alinea 13.

- 1p **1 ■** Welke functie heeft deel 1 ten opzichte van het vervolg van de tekst?
Deel 1, alinea 1 en 2,
A beschrijft van het tekstonderwerp de historische achtergrond.
B geeft bij wijze van inleiding een probleemschets.
C plaats een belangrijke conclusie voorop.
D vermeldt de directe aanleiding voor het schrijven van het artikel.
- 1p **2 ■** Wat is de belangrijkste functie van deel 2 binnen het geheel van de tekst?
Deel 2, alinea 3,
A bevat een centrale vraagstelling.
B geeft een verklaring bij deel 1.
C noemt de gevolgen van het gestelde uit de inleiding.
D schetst een voorbehoud bij deel 1.
- 1p **3 ■** Wat is de belangrijkste functie van deel 3 binnen het geheel van de tekst?
Deel 3, alinea 4 en 5,
A formuleert een probleemstelling.
B geeft een essentiële verklaring bij het voorafgaande.
C is een nadere uitwerking van het voorafgaande.
D noemt een belangrijk gevolg.
- 1p **4 ■** Wat is de belangrijkste functie van deel 4 binnen het geheel van de tekst?
Deel 4, alinea 6 tot en met 11,
A beschrijft een reeks standpunten van buitenstaanders.
B bevat een opsomming van de kwalijke aspecten van het roken.
C geeft een analyse van de betekenis van het roken.
D vormt een reeks argumenten voor een eerder getrokken conclusie.
- 1p **5 ■** Wat is de belangrijkste functie van deel 5 binnen het geheel van de tekst?
Deel 5, alinea 12,
A bevat een deel van een opsomming en stelt de belangrijkste vragen.
B geeft een nadere analyse en beschrijft een persoonlijke stellingname.
C noemt een belangrijk gevolg en formuleert de belangrijkste kritiek.
D trekt een belangrijke conclusie en somt daarbij de belangrijkste argumenten op.
- 1p **6 ■** Wat is de belangrijkste functie van deel 6 ten opzichte van de rest van de tekst?
Deel 6, alinea 13, is vooral
A anekdotisch.
B concluderend.
C samenvattend.
D waarschuwend.
- 1p **7 ■** Bij welke tekstsoort kan de tekst *De sublieme sigaret*, gelet op de intentie van deze tekst, het beste worden ingedeeld?
A de beschouwing
B de uiteenzetting
C het betoog

Eindexamen Nederlands vwo 2005-I

havovwo.nl

- “Vanwaar die buitensporige onverdraagzaamheid jegens de roker?” (regels 42-43)
- 1p **8** ■ Hoe zou Richard Klein (zie alinea 4) deze vraag beantwoorden?
Het anti-rookbeleid van de overheid is ingegeven door de zucht
- A tot het aan banden leggen van de vrijheden van de burgers.
  - B tot het bestrijden van de altijd aanwezig veronderstelde ondeugd.
  - C tot het bevorderen van de immer bedreigde gezondheid van de bevolking.
  - D tot het geldelijk profiteren van tekortkomingen van de ingezetenen.
- 1p **9** ■ Hoe wordt het optreden van de overheid, gelet op alinea 5, gekarakteriseerd?
- A Als achterdochtig.
  - B Als hypocriet.
  - C Als overbezorgd.
  - D Als slim.
- 2p **10** □ Welke elementen worden in ‘het sublieme’ met elkaar verenigd? Noem uit de tekst vier woordparen van tegengestelde begrippen waarmee het begrip ‘subliem’ wordt verhelderd.
- 1p **11** ■ Wat is, volgens deze tekst, voor de mens de belangrijkste functie van ‘het sublieme’?
- A Het sublieme brengt de mens tot inkeer.
  - B Het sublieme leidt tot schoonheid.
  - C Het sublieme maakt het leven leefbaar.
  - D Het sublieme zorgt voor ontspanning.
- “Je kunt het rookgedrag ook vanuit filosofisch oogpunt bekijken.” (regels 161-162)
- 1p **12** ■ Welke van onderstaande beweringen sluit het beste aan bij dit filosofisch oogpunt?
- A De mens kan zich niet onttrekken aan het kwade.
  - B Een verbod op roken is in essentie van religieuze aard.
  - C Het onderscheid tussen ‘goed’ en ‘kwaad’ brengt de mens tot tegenstrijdig gedrag.
  - D Van wat verboden wordt, gaat een zekere verleiding uit.
- “Zo zet de beschikbaarheid van het kwaad aan tot het kwaad, zeker als die een verlokking – kennis! genot! – in zicht draagt.” (regels 181-183)
Stel, je bent het als lezer niet met deze bewering eens.
- 1p **13** ■ Welk kritisch commentaar is dan het meest relevant?
De schrijver
- A hanteert een cirkelredenering.
  - B maakt een overhaaste generalisatie.
  - C ontduikt de bewijslast.
  - D vertekent een standpunt.
- In de regels 198-199 is sprake van “de ideologie achter het rookverbod”.
- 2p **14** □ Geef in eigen bewoordingen weer welke opvatting achter dit rookverbod schuilgaat.
Gebruik maximaal 15 woorden.
- “een leven zonder het sublieme is ondraaglijk” (regels 207-208)
- 1p **15** ■ Op welk soort argumenten is deze stelling *het minst* gebaseerd in deze tekst?
- A Op feiten.
  - B Op geloof.
  - C Op gezag.
  - D Op intuïtie.
- 1p **16** ■ Welke van onderstaande beweringen omschrijft, gelet op de hele tekst, het beste het standpunt van de auteur met betrekking tot het roken?
Roken moet mogen,
- A want het geeft het leven betekenis.
  - B want het helpt het leven aan te kunnen.
  - C want het leven is toch eindig.
  - D want verstandig leven is onverstandig.

Eindexamen Nederlands vwo 2005-I

havovwo.nl

- 1p **17** ■ Wat is de strekking van de slotzin: “En, met verwijzing naar de waarschuwing op de nieuwste sigarettenpakjes: niet alleen roken is dodelijk, het leven zelf is dodelijk”?
- A Gezondheid en daarmee samenhangend geluk zijn relatieve begrippen.
  - B Het volgen van gezondheidsaanwijzingen leidt nauwelijks tot een langer leven.
  - C Voorschriften voor gezond leven worden onvoldoende streng gehandhaafd.
  - D Waarschuwingen tegen het roken zijn niet anders dan waarschuwingen tegen het leven.
- 3p **18** □ Beredeneer dat voorlichting over de gevaren van roken een averechts effect kan hebben. *Gebruik maximaal 40 woorden.*

fragment 1

Er komt een verdriet naar boven dat me verbijstert. Ik stel me voor dat op allerlei plaatsen in het land mensen in zaaltjes verwoede pogingen doen van het roken af te komen. Ik besef dat de tevreden roker niet bestaat ... Geurtz zegt het meermalen: “Een gelukkige verslaafde bestaat niet, dat is een contradictio in terminis. Leven met je verslaving? Dat is leren leven met ongelukkig zijn.”

naar: Xandra Schutte, een fragment uit *Nooit meer roken*
uit: *De Groene Amsterdammer*, 7 januari 1998

- 2p **19** □ Welke vooronderstelling uit de tekst *De sublieme sigaret* wordt door bovenstaand fragment afgezwakt?
Gebruik maximaal 10 woorden.

fragment 2

O, DIE RECLAME!

In Vrij Nederland van 10 augustus 2002 wordt, zonder dat tabaksmarken worden genoemd, zeer kwaadaardige redactionele tabakspropaganda bedreven. In een artikel dat de hoofdredactrice Xandra Schutte heeft geschreven, genaamd De Sublieme Sigaret, wordt het roken van sigaretten opgehemeld en verheerlijkt. (...) De rokers zijn o zo zielig, het gaat hier de Amerikaanse kant op en mensen die tegen roken zijn, zijn fanatici. Beter een verkort hedonistisch leven dan een leven zonder te kunnen genieten (in dit geval van het roken). Ik weet wel dat mijn moeder mede door het roken in december 2001 is overleden en dat ze daarvoor vele jaren ziek is geweest: hartproblemen en rokersbenen. Ze kon nauwelijks lopen en het deed veel pijn. Noem dat maar hedonistisch leven!

Het mooiste is dat Schutte het aantal doden noemt dat door het geweld wordt veroorzaakt (25.000), maar desalniettemin roken fantastisch vindt, nee, zelfs spreekt van een cultuuruiting.

naar: H.M.
uit: *Opgelucht!*, nr. 43

- De schrijver van fragment 2 is het duidelijk niet eens met de opvatting van de schrijver van *De sublieme sigaret*. Eén van de verwijten die gemaakt worden is dat in de tekst *De sublieme sigaret* “het roken van sigaretten wordt opgehemeld en verheerlijkt”.
- 2p **20** □ Beoordeel of dit verwijt terecht of niet terecht is. Geef bij je standpunt één op de tekst gebaseerd argument.

- Het laatste verwijt uit dit fragment aan het adres van Schutte is af te leiden uit de zinsnede: “... nee, zelfs spreekt van een cultuuruiting”.
- 2p **21** □ Leg uit dat dit verwijt op een verkeerde interpretatie berust.